

HRVATSKO-SLAVENSKE JEZIČNE USPOREDBE

SLAVENSKI JEZICI U USPOREDBI S HRVATSKIM I. i II.

ur. Dubravka Sesar

(FF press, Zagreb, 2009. i 2011.)

Knjige *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim I. i II.* predstavljaju rezultat dugogodišnjih kontrastivnih istraživanja uglavnom zapadnoslavenskih i istočno-slavenskih jezika s hrvatskim. Ta su istraživanja provedena na Filozofskome fakultetu u Zagrebu u okviru četiriju jezikoslovnih znanstvenoistraživačkih projekata Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa. Riječ je o trima projektima aktivnima od 1996. do 2002. godine (*Istraživanja istočno-slavenskih jezika*, *Istraživanje zapadnoslavenskih jezika* i *Zapadno-slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim*) te aktualnome projektu *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim* čija je voditeljica prof. dr. Dubravka Sesar, urednica ovih dvaju izdanja. Urednica ističe u *Predgovoru* da se knjigama želi predstaviti samo jedan i to manji dio rezultata do kojih su došli istraživači na navedenim projektima. S obzirom na to da su brojni radovi objavljeni u različitim publikacijama a neki su teže dostupni, tim se izdanjima omogućava njihova dostupnost na jednom mjestu. Urednica D. Sesar napominje da su radovi koji su objavljeni u ovim knjigama odabrani jer su u njima obrađena značajnija jezikoslovna pitanja s kroatističkoga gledišta. Veći dio odabranih radova objavljen je u prerađenom, dopunjenom ili osuvremenjenom obliku, a neki su i prvi put objavljeni. Za većinu se već objavljenih radova navodi gdje su i

kada prvotno objavljeni. Radovi obuhvaćaju različita jezična područja od pravopisnih, gramatičkih, semantičkih i leksikoloških pojava u suvremenim slavenskim jezicima. Kontekstualizacija i analiza pojedinih teorijskih i praktičnih pitanja u tim radovima temelji se na postavkama klasične strukturno-funkcionalne lingvistike, kontaktne lingvistike i pragmalingvistike, kao i na suvremenim jezikoslovnim teorijama prihvaćenima u svjetskoj slavistici.

Knjiga *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim I.* (239 str.) sadrži, osim *Predgovora*, četiri cjeline u koje su razvrstani radovi prema tematskim područjima. To su sljedeće cjeline: *I. Gramatičke i pravopisne usporedbe*, *II. Iz kontaktne lingvistike*, *III. Leksikologija i frazeologija* i *IV. Pragmalingvističke usporedbe*. U knjigu je uvršteno 20 radova čiji su autori istraživači i suradnici na spomenutim projektima, osim dviju autorica vanjskih suradnica – Marije Turk i Eve Tibenske.

Prva tematska cjelina *Gramatičke i pravopisne usporedbe* obuhvaća radove koji problematiziraju različita gramatička i pravopisna pitanja. Milenko Popović i Rajisa Trostinska u radu *Nešto drugačija interpretacija nekih afiksa* (str. 9–18) na materijalu suvremenoga hrvatskog, ruskog i ukrajinskog standardnog jezika iznose drugačije tumačenje nekih morfema uvo-

deći za njih i neke nove nazive. Tako za uobičajeni naziv infinitivni sufiks ili infinitivni nastavak predlažu naziv *flektoidni oblikotvorni sufiks* ili *flektoid*; za enklitični oblik povratne zamjenice se predlažu naziv *morfem satelit*, a za oblike pomoćnoga glagola htjeti u tvorbi futura I. naziv *morfemoid satelit*. Analizom glagolskih gramatičkih kategorija Oksana Timko Đitko (*Glagolski oblici kao izraz gramatičkih kategorija*, str. 19–24) pokušava objasniti razlike između glagolskoga sustava ukrajinskoga, rusinskog i hrvatskog jezika koje su posljedica promjena koje je svaki od tih jezika doživio, dok sličnosti dokazuju njihovo zajedničko praslavensko podrijetlo. Dubravka Sesar u svoja tri priloga raspravlja o različitim aspektima modalnosti kao sintaktično-semantičkoj kategoriji, koja je u hrvatskoj gramatici uglavnom nedovoljno razjašnjena. Najprije usporedbom hrvatskih modalnih obrazaca s češkima, poljskima i ruskima pokušava redefinirati osnovne modalne modele u hrvatskome jeziku (*Modalni modeli u hrvatskom i drugim slavenskim jezicima*, str. 25–38). U tekstu *O željnim ili deziderativnim iskazima u slavenskim jezicima* (str. 39–48) pokušava pokazati i dokazati usporedbom s poljskim, češkim i ruskim jezikom da i u hrvatskome jeziku postoje distinktivni deziderativi koji su ekvivalentni pokazateljima željnosti u drugim slavenskim jezicima te time predstavljaju i posebnu sintaktičku kategoriju. Treći prilog (*Čestice – uvodne i umetnute riječi*, str. 49–56) posvećen je česticama kao posebnoj, desetoj vrsti riječi koja je u tradicionalnim pristupima često izostavljana, a autorica zaključuje da čestice kao modalne riječi i treba promatrati u okviru

ma sintakse. Eva Tibenská (*Povezanost leksičke i sintaktičke semantike*, str. 57–62) razmatra povezanost leksičke i sintaktičke semantike pomoću sinkronijsko-poredbene analize. Fonološkoj problematici posvećen je rad Siniše Habijaneca *Fonološki opis hrvatskoga dvoglasnika i slovačkih dvoglasnika* (str. 63–70) u kojem se iznosi nov, dosada nespomenut kontrastivni argument o refleksu dugoga jata. Pravopisnim pitanjima bave se Barbara Kryzan-Stanojević (*Susret dvaju pravopisa: transkripcija poljskih glasova u hrvatskom jeziku*, str. 71–78) i Petar Vuković (*O pisanju izvedenica od stranih vlastitih imena*, str. 79–93).

Druga cjelina *Iz kontaktne lingvistike* obuhvaća tri rada u kojima autori problematiziraju različite aspekte lingvistike jezičnih dodira. Tako Milenko Popović i Rajisa Trostinska (*Još o međujezičnoj homonimiji hrvatsko-ruskoj i hrvatsko ukrajinskoj*, str. 97–109) pišu o homonimnim odnosima između triju srodnih jezika: hrvatskoga, ruskog i ukrajinskog. Marija Turk i Dubravka Sesar (*Kalkovi – jedan oblik jezičnoga posuđivanja u hrvatskom i drugim slavenskim jezicima*, str. 111–119) razmatraju neke aspekte kalkova u slavenskim jezicima, odnosno njihovu povijesnu i sociolingvističku perspektivu, jezike davaoce pri kalkiranju u slavenskim jezicima, kao i unutaroslavensko posredništvo u kalkiranju. U trećem radu ove cjeline (*Teorija standardnoga jezika D. Brozovića kao temelj u određivanju ukrajinskoga suržyka i bjeloruske trasjanke*, str. 121–129), autorica Tetyana Fuderer, polazeći od teorije standardnoga jezika D. Brozovića, pokušava odrediti ukrajinski metaforički naziv *suržyka* te bjelorusku terminološku metaforu *trasjanke* zaklju-

čujući da je riječ o neorganskim nekonkretnim idiomima nastalima kaotičnim miješanjem ukrajinskoga i ruskoga te bjeloruskoga i ruskoga jezika.

Treća cjelina *Leksikologija i frazeologija* sadrži jedan rad leksikografske tematike i četiri rada frazeološke i frazeografske problematike. Branka Tafra se u prvom dijelu rada *Hrvatsko-slavenski leksikografski dodiri* (str. 133–143) osvrće na slavenske posuđenice u hrvatskim rječnicima, a u drugom dijelu daje najreprezentativnije primjere hrvatskih dvojezičnih i višejezičnih rječnika u kojima je hrvatski u suodnosu s nekim od drugih slavenskih jezika. Milenko Popović i Rajisa Trostinska u svome članku (*Pokušaj određivanja tipoloških i genetskih podudarnosti u petnaest frazema hrvatskoga, ruskog, ukrajinskog, poljskog, češkog i slovačkoga jezika*, str. 145–162) pokušavaju odrediti tipološke i genetske podudarnosti nasumce odabranih petnaest frazema šest slavenskih jezika polazeći od samih frazema bez uvođenja drugih jezičnih činjenica. Slavomira Ribarova i Ivana Vidović Bolt (*Biblijski zoonimski frazemi u hrvatskom, češkom i poljskom jeziku*, str. 163–170) analiziraju strukturu, semantiku i ekvivalenciju biblijskih frazema sa zoonimskom sastavnicom u hrvatskom, češkom i poljskom jeziku. Predmet analize Slavomire Ribarove u radu *Koliko su sveti "sveti" u frazeologiji* (str. 171–176) onomastički su supstantivni frazemi s pridjevom *sveti* u kombinaciji s vlastitim imenom kao sastavnicom. Ivana Vidović Bolt (*Poljsko-hrvatski frazeološki rječnik on-line*, str. 179–185) razmatra postavke i načela budućeg internetskog poljsko-hrvatskog frazeološkog rječnika koji se priprema u okviru

projekta *Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim*.

Četvrtu cjelinu *Pragmalingvističke usporedbe* čine tri rada Nede Pintarić objedinjena pod naslovom *Jezična slika triju egzistencijala u poljskoj i hrvatskoj pragmalingvistici*. U prvom se radu (*Bog u poljskoj i hrvatskoj pragmalingvistici*, str. 189–198) promatra funkcioniranje leksema *bog* u pragmatičnim izričajima (pragmemima i frazopragmemima) za izražavanje pozitivnih i negativnih emocija te za opis šaljivih i ironičnih situacija. Egzistencijalu *dom* posvećen je autoričin drugi rad (*Dom u hrvatskoj i poljskoj pragmalingvistici*, str. 199–213) u kojem se govori o različitim značenjskim i pragmatičnim poljima etimona *dom* s njegovim izvedenicama u hrvatskom, poljskom i ruskom jeziku. Posljednji rad (*Kruh u hrvatskoj i poljskoj pragmalingvistici*, str. 215–220) analizira etimon *kruh* u pragmalingvističkom okruženju s posebnim osvrtom na pragmafrazeme sa sastavnicom *kruh*.

Knjiga završava zajedničkim opsežnim popisom literature (str. 221–237) koji čini 437 naslova.

Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim II. (366 str.) također sadrži četiri cjeline: *I. Slavenski književni jezici – povijest i suvremenost*, *II. Iz problematike jezične norme i jezične kulture*, *III. Frazeološke teme* i *IV. Translatološke teme*. Navedene cjeline obuhvaćaju 30 radova.

Prvu i najveću cjelinu *Slavenski književni jezici – povijest i suvremenost* čine radovi koji se odnose na povijest slavenskih književnih jezika, odnosno na procese standardizacije od najranijih vremena do suvremenosti. Zdenka Ribarova u radu *Uz pitanje odnosa parimejnoga i bre-*

vijskoga teksta (str. 11–15) istražuje leksičke varijante parimejnika u usporedbi s tekstem brevijara uzevši u obzir višeslojnost leksičkoga fonda i poštujući specifičnosti svakoga teksta. Dubravka Sesar i Ivana Vidović Bolt (*Zlatno doba slavenskih književnih jezika*, str. 17–33) raspravljaju o zlatnom dobu kao mitskom mjestu u povijesti slavenskih književnih jezika, odnosno o tipološki različitim sociokulturnim uporištima pojedinih slavenskih književnih jezika s posebnim osvrtom na hrvatski. U radu Branke Tafre (*Kroatistička standardološka propitivanja*, str. 35–49) preispituju se na temelju 17. stoljeća tri sporna pitanja na koja kroatistika ne daje jednoznačne odgovore: jesu li književni i standardni jezik sinonimni nazivi, kada počinje standardizacija hrvatskoga jezika i koja je dijalektna osnovica hrvatskoga standardnog jezika. Dubravka Sesar u tekstu *Hrvatska književnojezična situacija XVIII. stoljeća u slavenskom kontekstu* (str. 51–62) daje kratku usporedbu hrvatske sociolingvističke situacije u 18. st. sa stanjem drugih slavenskih jezika u tom razdoblju. Ista autorica u prilogu *Jezičoslovlje i politika: neke hrvatsko-slovačke usporedbe* (str. 68–84) iznosi određene sociolingvističke usporedbe hrvatskoga i slovačkoga jezika i njihove standardizacije jer oni predstavljaju specifične primjere u slavenskom i slavističkom kontekstu. Hrvatsko-slovačkim usporedbama posvećen je i rad Ivane Čagalj (*Hrvatski i slovački narodni preporod iz standardološke perspektive*, str. 63–68) u kojem se nastoji pokazati kako nesrazmjer pretpreporodne književne i jezikoslovne baštine te preporodna jezična koncepcija mogu generirati različite povijesne jezičnostandardizacijske para-

digme. Tetyana Fuderer (*Jezična situacija u Ukrajini*, str. 85–96) daje opis ukrajinske jezične situacije s obzirom na ranija istraživanja ukrajinskih sociolingvista te na teoriju C. Hagègea. Složenom makedonskom jezičnom situacijom iz sociolingvističke perspektive bavi se Borjana Prošev-Oliver (*Makedonski jezik iz sociolingvističke perspektive*, str. 97–117) osvrćući se na problem periodizacije i periodizacijske modele makedonske književnojezične povijesti te proces makedonske jezične standardizacije. Oksana Timko Đitko u svome prilogu *Standardizacija rusinskog jezika* (str. 119–129) pokušava rasvijetliti put formiranja i razvoja suvremenoga rusinskog standardnog jezika kao jednog od najmlađih slavenskih standardnih jezika regionalnoga karaktera, dok Dubravka Sesar (*Kašubi i njihov jezik, povijest i suvremenost*, str. 131–141) daje okvirni uvid u genezu i perspektivu kašupskoga jezičnog pitanja. Prva cjelina radova zaključuje se radom Martine Grčević (*Suvremena jezična situacija u slavenskim zemljama*, str. 143–159) u kojem se daje općenit prikaz suvremene jezične situacije u slavenskim zemljama s posebnim osvrtom na jezičnu politiku i zakonske regulacije službenih jezika.

Druga cjelina *Iz problematike jezične norme i jezične kulture* obuhvaća radove koji pripadaju području jezičnoga normiranja i reflektiraju se na jezičnu kulturu. Tako Milenko Popović i Rajisa Trostinska u svom prilogu *Principi pravopisa hrvatskoga, ruskoga i ukrajinskoga* (str. 163–168) raspravljaju o nekim teorijskim i praktičnim načelima hrvatskoga pravopisa s jedne strane i ruskoga i ukrajinskoga s druge strane posebno se osvrćući na pojmove *alograf, grafem i grafemem*. Isti au-

tori u drugom radu *O valentnosti i spo- jivosti* (str. 167–172) analiziraju odnos leksičke i gramatičke valentnosti kao os- tvarivanje neograničenoga u ograničeno- me. Branka Tafra (*Istopisnice i istoslovnice u hrvatskome jeziku*, str. 173–179) raz- matra pojmove *homograma* (*istoslovnica*), tj. riječi ili oblika jednaka grafemskoga sastava bez obzira na to jesu li im naglasci jednaki ili nisu i *homografa* (*istopisnica*), tj. riječi ili oblika jednake grafije i prozod- ije. Ista autorica u radu *Jedno ili dvoje* (str. 181–188) pokušava na različitim primje- rima pokazati da ono što je na prvi po- gled zbog svoga jednakog ili sličnog izraza isto, zapravo nije, te da treba razlikovati što je jednako (odnos dvaju entiteta), a što je isto (jedan entitet) kako bi se spriječile i jezične pogreške. Tema rada Oksane Timko Đitko (*Sonanti r i l u suglasničkim skupinama u rusinskom jeziku*, str. 197–202) razvoj je slogotvornih sug- lasnika u rusinskom jeziku s posebnim osvrtom na nekadašnje slogotvorne so- nante r i l. Sintaktičke rad je tematike Eve Tibenske (*Treća sintaktička razina i njezino oblikovanje u slovačkom i hrvatskom jeziku*, str. 189–196) u kojem se analizom i us- poredbom semantičke strukture odab- ranih rečenica pokušava dokazati da čovjek prilikom opisivanja stvarnosti bira između dviju mogućnosti – raščlanjenog i neraščlanjenog iskaza. Slavomira Ribarova (*Kategorija imperceptivnosti na primjeru makedonskog i češkog jezika*, str. 203–212) razmatra gramatičku kategoriju imper- ceptivnosti (glavni nositelj modalnosti vjerodostojnosti) kojom se među slaven- skim jezicima izdvajaju makedonski i bu- garski jezik te daje usporedbu te kategori- je u makedonskom i češkom jeziku. Posljednja tri rada ove cjeline vezana su

uz leksikološku problematiku, i to jezično posuđivanje te pojavu novogovora. Tako Slavomira Ribarova (*Anglizmi i romanizmi u suvremenom češkom nazivlju hrane*, str. 213–219) analizira nazive hrane i pre- hrambenih proizvoda podrijetlom iz en- gleskoga jezika s jedne strane te roman- skih jezika s druge. Analizom morfološke, semantičke i pragmatičke razine talijani- zama u poljskom standardnom jeziku bavi se Neda Pintarić u radu *Talijanizmi u poljskom jeziku* (str. 221–236). Drugu cjelinu zaključuje rad Dubravke Sesar i Ivane Vidović Bolt *O novogovoru u “hrvat- skom ruhu”* (str. 237–249) u kojem razmat- raju utjecaj novogovora, kao politič- kopropagandnoga jezika te relativno za- tvorenoga sociolekta određene politokraci- je koji se postupno nameće kao metajezik vladajuće ideologije na hrvatski jezik.

Treća cjelina *Frazeološke teme* obuhvaća četiri frazeološka rada. Ivana Vidović Bolt u prvom radu *Frazeološki majstori s mora* (str. 253–265) analizira učestalije hrvatske maritimne frazeme, tj. one koji sadrže naj- manje jednu sastavnicu vezanu uz more i pomorstvo ili maritimni kontekst. Ista au- torica u prilogu (*A)simetričnost roda i spola u antroponimskih frazema* (str. 265–270) pokušava na primjerima hrvatskih i polj- skih frazema odgovoriti na pitanje je li rod antroponimske sastavnice frazema u simetričnom odnosu sa spolom osobe na koju se frazem odnosi. Predmet istraži- vanja suautorica Ivane Vidović Bolt i Ane Kodrić (*Otkrivanje skrivenoga u hrvatskim i poljskim nacionalnim frazemima*, str. 271– 278) prepoznatljivost je semantičkoga taloga i skrivena motivacije nacionalnih frazema kod govornika hrvatskog i polj- skog jezika. Posljednji je rad Daše Berović (*Frazemi sa sastavnicom pasti u hrvatskom,*

čешkom i slovačkom jeziku, str. 279–290) u kojem se strukturno i semantički (konceptualno) analiziraju hrvatski, češki i slovački frazemi sa sastavnicom *pasti* te utvrđuju njihove sličnosti i razlike.

Četvrta cjelina *Translatološke teme* posvećena je nekim prevodilačkim temama. Neda Pintarić (*Poredbe u Maretićevu i Šaulinu prijevodu Mickiewiczeva* Pana Tadeusza, str. 293–304) komparativnom je analizom usporedila poredbe iz poljskog izvornika Pana Tadeusza A. Mickiewicza s dvama hrvatskim prijevodima – Tome Maretića iz 1893. godine i Dorđa Šaule iz 1999. godine. Dubravka Sesar (*Nad prepjevom Máchina* Maja, str. 305–314) piše o hrvatskom prepjevu glasovite poeme *Máj* čiji autor je češki klasik K. Hynek Mách, dok se u radu *O sintaksi jedne pjesme i njezina prepjeva* (str. 325–332) bavi sintaktičkom analizom izvornika i hrvatskoga prepjeva pjesme *Proljetni rondeaux* češkoga pjesnika J. Seiferta. U svom trećem prilogu (*Prevođenje epigrama i pitanje konteksta*, str. 315–324) razmatra problematiku prevođenja epigrama, a u posljednjem (“Zadi san samo obo kamen...” *Jesenjin na ča-*

kavštini, str. 333–337) daje usporedbu čakavskoga prepjeva dviju Jesenjinovih pjesama s prepjevima na hrvatski standardni jezik autora D. Cesarića i G. Krkleca.

Na kraju knjige nalazi se popis literature koji obuhvaća oko 550 naslova i oko 50 izvora.

Dvije knjige koje su ovdje prikazane predstavljaju svakako značajan doprinos filološkim hrvatsko-slavenskim poredbenim jezičnim istraživanjima. Kroatisti i slavisti u njima mogu na jednome mjestu pronaći značajne i zanimljive priloge o različitim jezičnim temama i to osobito onima slabije istraženima, te time dobiti i uvid u rezultate istraživanja provedenih u sklopu navedenih projekata. Radovi koji se nalaze u tim knjigama koristan su izvor informacija i stručnjacima drugih filoloških struka, a svim kroatistima i slavistima poticaj za daljnja istraživanja tema i problema koji su u nekim od tih radova samo najavljeni. Urednica dvaju svezaka u prvom je najavila izlaženje ukupno triju knjiga, stoga u iščekivanju treće želimo da bude jednako raznovrsna i poticajna kao i ove koje su joj prethodile.

Maja Opašić